

ИРЕНА АРСИЋ

Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Ниш
irena.arsic@filfak.ni.ac.rs

Од справљенице до задругарке: образовање православних Српкиња у Дубровнику 1831–1914.

Током векова младе девојке из залеђа Дубровника често су силазиле у град да у имућним кућама служе, како би обезбедиле животне потребе, а понекад и свој мираз за удају. Положај ове женске послуге, коју су Дубровчани звали – справљенице, чупе, годишњице, био је врло неповољан, мада су оне у књижевности приказане као активне боркиње за своја права. Међутим, после коначне легализације српске православне црквене заједнице 1790. године, у Дубровник су се досељавале имућније српске породице, које су током следећег века значајно учествовале у привредном опоравку града. Као успешна привредна заједница, православни Срби су настојали да обезбеде и школу за своју децу, што им је коначно и успело 1831. године са сталним учитељем, Ђорђем Николајевићем. Школу коју је основао Николајевић похађала су и девојчице. Тако је било све до 1879, када је у Дубровнику основана Закладна женска школа Божана Бошковића, дубровачког добротвора. О будућности дубровачког женског подмлатка бринула је и Задруга Српкиња Дубровкиња, коју је водила Теодора Бошковић. У раду ће бити изложен процес образовања и васпитања дубровачких православних Српкиња у периоду од 1831. до друге деценије двадесетог века.

Кључне речи: Дубровник, Српкиње Дубровкиње, школство, образовање

From “Spravljenice” to “Zadrugarke”: Education of Orthodox Serbian Women in Dubrovnik 1831–1914.

Over the centuries, young girls from the hinterland of Dubrovnik often went to Dubrovnik to serve in wealthy homes in order to provide for their basic living needs or sometimes even for their dowry. The position of this female population, which people of Dubrovnik called - spravljenice, čupe or godišnjice, was very unfavorable, although within literature they were presented as activists who fought for their rights. After the legalization of the Serbian Orthodox Church community in 1790, affluent Serbian families moved to Dubrovnik. These families significantly participated in the economic recovery of Dubrovnik during the next century. As a successful economic community, the Orthodox Serbs tried to provide a school for their children, which they finally succeeded in 1831 with a permanent teacher, George Nikolajevic. Girls also attended the school founded by Nikolajevic. This was the case until 1879, when in Dubrovnik was founded Božo Bošković Women's school. Young women from Dubrovnik were also educated within the Association of Serbian Women from Dubrovnik, led by Teodora Bošković. Hence, this article will present the process of education of Dubrovnik Orthodox Serbian women in the period from 1831 to the second decade of the twentieth century.

Key words: Dubrovnik, Serbian women from Dubrovnik, schooling, education

Основана од романског становништва, које је, по најновијим архивским истраживањима, саградила свој град на темељима византијског насеља, стара Дубровачка Република на свој начин се носила са двојношћу која јој је од корена била предодређена. Наиме, романско становништво се обнављало суседним словенским претежно православним народима, при чему је, као државна конфесија, у Граду владало католичанство. Уз то, Дубровник је био по уређењу парламентарна аристократија, са јасно дефинисаним социјалним слојевима, која је врло успешно функционисала током више векова.

У том смислу треба и сагледати положај младих девојака које су из залеђа Дубровника силазиле у град да у племићким и грађанским имућним кућама служе, како би обезбедиле животне потребе, а понекад и свој мираз за удају.

ДУБРОВАЧКЕ „ЋУПЕ“ И „СПРАВЉЕНИЦЕ“

Архивски извори и литература бележе разне називе за дубровачке служавке, који су се међусобно разликовали у значењским нијансама, зависно од тога коју је тачно улогу она имала у кући господара или према њеном старосном добу, па су тако сачувани термини: годишница, раба, дјевојка, чупе, справљеница, *serva*, *famula*, *fantesca* (Stojan 2003, 95).

У новој кући девојке су бивале оптерећене бројним обавезама и пословима. Славица Стојан подвлачи два кључна момента којима се ступањем у службу мења њихов живот: сусрет са обиљем хране и пића, које није њима намењено, али га се ипак покушавају домоћи, и сексуално изабљивање од стране господара или њихових синова, којима су често служиле за стицање првих искустава (Stojan 2003, 96–97).

Ако би девојка издржала сва мучења и лепо се понашала, њена даља судбина била је далеко боља. Након прописаног времена проведеног у кући, девојка је постајала „справљеница“. Господарица би за њу припремила справу, неки вид мираза, углавном поклоне и новац, са којим је она могла слободно отићи и удати се. Ако то није желела, могла је остати у кући, али је тада у породици добијала нови статус, пропраћен одређеном дозом поштовања. Као особа од поверења и готово део породице, справљеница је имала улогу домаћице, која је организовала кућне послове и заповедала младим девојкама, а господари су их се у знак захвалности сећали и у својим тестаментима (Stojan 2003, 105–106).

Положај ове женске послуге био је врло неповољан, мада су оне у књижевности приказане као активне боркиње за своја права (Arsić 2019, 207–214).

Међутим, сасвим је извесно да оне нису имале никакве могућности за образовање. На тај начин, оне су делиле судбину младих девојака из кућа у којима су служиле, које, такође, нису имале потребу, нити им се указивала прилика за формалним образовањем.

ПРВА И ЈЕДИНА: ВАСИЛИЈА ЛАИНОВИЋ

Треба напоменути да се Дубровачка Република, као искључиво католичка, држала правила да њени становници не могу бити друге вере, ни конфесије. Тако је било све до коначне легализације српске православне црквене заједнице 1790. године. Од тог времена, у Дубровник су се досељавале имућније српске православне породице, које су током следећег века значајно учествовале у привредном опоравку града.

Међу њима била је и Василија Лаиновић, која је наследила, по смрти Јова Лаиновића, књижарску и издавачку делатност. Василија

Тошовић (Фоча 1824 – Дубровник 1895) са породицом из Фоче дошла је у Дубровник, где се 1845. године венчала за, такође дошљака, из Херцег-Новог, Јову Лаиновића. Лаиновићи су се наметнули као добри трговци, а затим и књижари, који су у својој радњи у Дубровнику продавали, скупљали пренумеранте и дистрибуирали тада најзначајнија издања, и то, сем дубровачких, дела Вука Стефановића Караџића. Лаиновић је изградио добре везе са културним кругом Срба католика, који је половином века устројавао јавни живот Дубровника. Он је тада са најугледнијим Србима католицима засновао Народну читаоницу, својеврсно национално-политичко средиште рада и у Дубровнику. Међутим, не дочекавши почетак рада Штионице, Лаиновић је умро. Његове послове је не само наследила него и наставила Василија Лаиновић, којој су у томе помогли најзначајнији дубровачки интелектуалци, Медо Пуџић, пре свих. Василија Лаиновић је, у том смислу, успоставила и пословне везе, према сачуваним дописима, и са Аном Караџић, ради дистрибуције Вукових издања. Посебан вид њеног пословног ангажовања чини издавачка делатност. Тако се у Дубровнику, негде око 1867, појављују неколика ревијална издања, од којих је химну *Свештом Ћирилу и Меџогу* певао Медо Пуџић, на музику Франца Листа, као и књига о несрећном Максимилијану Хазбуршком, употпуњена чак и његовом фотографијом, што је била апсолутна новина у тадашњем издаваштву. На свим издањима стајао је назив Литографског завода Василије Лаиновић. Она је, на тај начин, постала прва, али и једина дубровачка штампарка и издавач у 19. веку.

Међутим, административне потешкоће, које су онемогућавале да жене буду на челу предузећа, довеле су до тога да је дубровачка штампарка ангажовала за тај посао Драгутина Претнера, из Карловца. Међутим, утицај Василије Лаиновић, а од 1880. удате Претнер, и даље се осећао – многа издања Претнерове „Народне библиотеке“, која је радила до краја века, била су штампана и ћирилицом.

Василија Претнер је умрла 1895, и тада је, у њено име, поклоњено 100 књига, док је сама издавачка кућа, после повлачења Драгутина Претнера, враћена Тошовићима. Дуго су, до половине прошлог века, у Дубровнику књиге дистрибуиране из књижаре Тошовић, што је навело историчаре да закључе да је родоначелник православне породице Тошовић, и даље присутне у Граду, жена, Василија (Arsić 2005, 181–197).

Битно је напоменути да је према документима, приликом своје удаје, Василија Лаиновић била неписмена (Viden 2012, 248), што је, вероватно, превазиђено током њеног зрелог доба.

То још једном упућује на неорганизованост у образовању женске омладине у старом Дубровнику.

ПРИВАТНИ УЧИТЕЉ ЗА ТЕОДОРУ БОШКОВИЋ

Образовање младих православики, везује се на почетку за делатност приватних учитеља у Дубровнику.

Најпре су младе православне Србе у Дубровнику подучавали приватни учитељи, међу којима и Сава Мркаљ, претеча Вука Стефановића Карацића, за кога се зна да се тим пословима бавио око 1820. године у Граду (Perović 1930, 271–273). Годину дана касније, 1821, Јово Владислав Мрзикић, како у двотомној књизи *Грађа за историју дубровачке ђегаџије* пише педагог и историчар културе Вице Адамовић, добио је дозволу да подучава младе православце, под условом да их два пута годишње доведе на испит у редовну дубровачку школу. Пошто уџбеника није било, па ни оних из Србије, како наводи Адамовић, коришћени су за наставу италијански (Adamović 1892, 46).

Године 1827. Јово Рајевић је подучавао децу до шесте године, која су затим полазила у редовну школу. Настава се састојала из часова веронауке и читања и писања ћирилице. Међу овим младим ученицима било је и девојчица. Међу њима као најистакнутија Теодора Бошковић, рођена Путица.

Теодора Бошковић је потицала из угледне породице: рођена је у Дубровнику 4. марта 1835. године, у кући Трифона Путице и Христине рођ. Ковачевић. Њен отац, Трипо Путица, успешан трговац, који је своје послове водио по целој Херцеговини, био је поштован, како тврде биографи, „не само од христјана, него и од Турака, и велико повјерење уживао је код свакога“ (Nikolajević 2004, 128–129).

Теодора није имала редовно образовање већ је њој приватне часове држао дубровачки парох Ђорђе Николајевић. Она је стекла на овај начин, у родитељском дому, и уз друге приватне учитеље, добро знање и широку обавештеност. Треба, такође, нагласити да је већ тада, као и касније, имала прилике да путује и посећује европске градове, што је, такође, уобличавало, на најбољи могући начин, њено образовање. Врло много је читала, а говорила је француски и италијански, па је, како тврди Јовица Перовић, њен биограф,¹ и преводила, али само за своју забаву. Резултат тога је био да је она била врло вешта у разговору

¹ О рукописној оставштини Јовице Перовића видети у: Arsić 2012b.

и упућена у све важније теме. „Од правог учењака, који је могао с њом расправљати о разним продуктима страних литература, о свјетској историји, и о успесима знаности и умјетности, до човјека из простог народа – сваки је могао наћи, у разговор с њом, задовољење оног што га је интересовало, уз необичну љубазност и предусретљивост“, бележи Перовић и своје искуство у разговорима са Т. Бошковић.² Овакво широко образовање, свакако је било добра основа и исказало се и у Теодорином новом дому који је засновала са дубровачким трговцем и пословним човеком – Божом Бошковићем (Arsić 2011, 32–41).

ШКОЛА ЗА МЛАДЕ ПРАВОСЛАВЦЕ

Што се тиче организованог школовања за младе православке у Дубровнику, оно је везано за школовање које је за своје најмлађе организовала све успешнија црквена заједница православних Срба. Наиме, православни Срби су настојали да обезбеде и школу за своју децу, што им је коначно и успело 1831. године. Редовну школу за младе православне Србе Дубровчане увео је Ђорђе Николајевић, први мирски парох дубровачки, историчар, хроничар, писац и друштвени радник, потоњи митрополит дабро-босански (Arsić 2004, 5–25). Треба напоменути, да су школу коју је основао Николајевић похађале и девојчице.

Све то није текло ни лако, ни брзо.

Николајевић о стању у школству тридесетих година 19. века, пише: „Деца наша по градовима, особито господска и трговачка, као у Задру, Шибенику, Котору, италијански су говорила, без да су свога језика добро разумевала. Књиге српске из Унгарије превећ је мучно у Далмацију уносити било, а из Србије још мучније и подозрителније. О школама српским није се готово ни говорити смело, нити је јавно заводити“ (Nikolajević 1849, 3–4).

Николајевић је 1. јануара 1830. године, непосредно по доласку у Дубровник, отворио српску школу, коју је похађало 11 ученика. Међутим, школа је врло брзо престала са радом, забрањена од власти.

Све бројнија, финансијски моћнија и у самом граду друштвено угледнија црквена општина није посустајала у својим захтевима. Најпре су се обраћали владици Јосифу Рајачићу, који је од власти тражио да се заснује српска школа. Молбе са истим захтевом су слале и у Задар и у Беч, па и самом цару. Епископ Рајачић дошао је на

² Више о овоме у: Perović, *Biografija T. Bošković*.

спасоносно решење: да Ђорђа Николајевића рукоположи и постави за дубровачког пароха. Као свештеник, Николајевић је могао држати наставу у школи која је само формално имала верско обележје. Тако је у кући, уз цркву на Посату, 1833. године отворена школа, такозвана катихизација, која је радила до 1849. године. Настава се у школи одвијала на народном језику, а похађала су је не само мушка, него и женска деца, као и дечаци и девојчице који су долазили и са стране, а не само из Града (Petrović 1930, 419–421).

О свом тадашњем раду, Николајевић је писао 1849. године:

„Као учитељ завео сам школу и та је може бити једина онда била у целој Далмацији, који сам ја исти мојим сопственим трудом издржавао и дечицу нашу мушку и женску молитвама читању и писању српском три сата пре подне а два сата поподне сваки дан преко целе године, осим празника, за пуни петнаест година, такорећи бесплатно обучавао, изузимајући богате фамилије којима сам и приватно по кућама лекције давао...” (Nikolajević 1849, 4–5).

У време великих промена у царевини, током 1848–49. године, један од основних захтева дубровачких Срба односио се на школу. И овога пута, Николајевић је био први у формулисању захтева који су у име дубровачке црквене општине били упућени у Беч, јер је, како он конкретно и каже, наступило време када треба засновати „добар темељ нашој цркви, нашој школи и нашој народности“ (Ruvarac 1931, 195). Николајевић, у том смислу, у два обраћања властима, између осталог захтева: „потпуну слободу наших школа“, да „сви наши учитељи и по градовима и по селима имају бити плаћени онолико и из истог фонда од куда се плаћају мештри италијанских школа“ (Ruvarac 1931, 195), док за школске књиге предлаже да се сачине „у споразумјенију са епископом, но часловац и псалтир да се из српских школа избацити не сме“ (Ruvarac 1931, 195). Коначни захтев тиче се језика и писма, и гласи: „Ми у Далмацији Срби православне цркве просимо да се у наше школе језик српски и књиге српске, штампане Кирилским писменима, уведу“ (Ruvarac 1931, 195).

Године 1849. српско православно становништво добило је у Дубровнику дозволу за своју школу. Теодор Јанковић из Мокрог Поља, администратор Радушке парохије, који је вршио и дужност капелана³, изабран је за дубровачког учитеља. Туторство је учитељу обезбедило стан и плату, а учитељ је био дужан да држи наставу у радне,

³ Млађи свештеник, који се додељује старијем као помоћник и заменик (затворски капелан, болнички).

непразничне дане, три сата пре и два сата после подне. Те школске 1849–50. године српску школу у Дубровнику похађало је 33 ученика, међу којима и две девојчице. Поједини ученици су поред српске школе, похађали и државну.

Теодора Јанковића је на месту учитеља наследио јеромонах Лукијан Кундајица, администратор парохије Петрове цркве, који је у Дубровнику подучавао децу у периоду септембар 1853. – децембар 1854. После њега је за дубровачког учитеља постављен свештеник Јован Брчић, који је ту дужност обављао до 22. маја 1863. године.

До године 1862. српска школа у Дубровнику финансирана је повременим прилозима скупљеним од општинара, као и сталним прикупљањем донација током светосавских прослава. Међутим, 29. априла 1862. туторство црквене заједнице у писму епископу Стефану саопштава да је одлучено: „да се школа и унапредак држи и да учитељ свештеник буде, и да би свој штатут имати могла по штатутима у добром реду цвјетала и напредовала“.⁴ Те године је изабран и први школски одбор, који су чинили: Божо Бошковић (Arsić 2007, 102–105), Ђуро Н. Ковачевић, Јосиф Калик и парох Теодор Јанковић. Одбор је сачинио и школски статут, који су власти одобриле 20. октобра 1862. године. За издржавање школе основан је стални фонд. Тиме је школски одбор и почео са радом, преузевши од општине бригу о школи. По правилнику школе, у настави су употребљаване књиге штампане ћирилицом, а које су одобриле више власти.

Нови правилник школе одобрен је 10. јуна 1883. године. У њему је прецизирано да „сврха ове школе остаје да се дјеца усавршавају у српском језику и у црквеном појању...“, као и да „учитељ мора бити православни Србин успособљен за учитељство и аустријски држављанин“.⁵

Од 1863. до априла 1875. Јован Новаковић је учитељовао у православној српској школи у Дубровнику, па затим дотадашњи учитељ у Србини код Херцег Новог, Стефан Мрђан (мај 1875. – новембар 1882), па Никола Кирјак, учитељ которски (1. децембар 1882. – септембар 1890). Последњег учитеља – свештеника Вељка Милића (октобар 1890. – 1895), замењивао је парох Јован Бућин од октобра 1895. до јануара

⁴ Tutorstvo SPC u Dubrovniku, Parohijalni spisi. Треба напоменути да Црквени архив СПЦ у Дубровнику у време када су вршена истраживања (2005–2011. године) није био обрађен, односно пописан, што је разлог да се списи наводе без каталошких одредница. Претпоставка је да је стање овог архива и данас исто.

⁵ Tutorstvo SPC u Dubrovniku, Parohijalni spisi.

1896. Међутим, према школском закону од 20. фебруара 1895, свештеници више нису могли бити учитељи. Први световни учитељ био је Крсто Тушуп, и он је у дубровачкој српској православној школи учио децу у периоду 1896–1900, да би га заменио Илија Л. Ђивановић у наредне четири године (1900–1904) Током година 1904–1906. било је потешкоћа са ангажовањем учитеља, па је најпре на том месту био капелан Теофил Даниловић, па затим учитељ Стеван Бенин. Никола Л. Бркић је овај посао обављао од марта 1905. до септембра 1906, са повременим прекидима. Међутим, од септембра 1906. па све до краја школске 1911–12. године у српској школи је предавао умировљени државни учитељ Никола Мандић. Следеће школске године учитељ је био Вук Врчевић, а после њега, од 1913. па све до преласка школе у надлештво државе, Вук Ђоровић (Arsić 2012a, 350–361).

СРПСКА ЖЕНСКА ШКОЛА „БОЖО БОШКОВИЋ“

Међутим, иако су школу, према записима, похађале и девојчице, очигледна је била потреба оснивања самосталне женске школе. То је и учињено. Наиме, Српска закладна женска школа „Божо Бошковић“ основана је, како пише Јовица Перовић, задужбинарским писмом од 21. августа 1879, а што је и потврђено од надлежних власти 10. јула 1880. године. У првом ставу овог акта стоји: „Господин Никола покојнога Васиља Бошковића за себе и у име своје сестре Маријете Опуйић рођене Бошковић, и своје снахе Госпође Теодоре удовице Бошковић, рођене Путица, сјећајући се жеље свога брата и мужа покојнога Божана Васиља Бошковића, да се дјевојчице у Дубровнику у материнском српском језику обучавају и васпитавају, и да би се та покојникова жеља остварила, и његова успомена овјековечила родољубном закладом имао би се умно и науковно развијати женски спол, који је од саме природе на то опредјељен да облагорођава срце и душу свога порода у добу дјетинском, како би ова дјеца кад узрасту, надахнута будући из младости добрим начелима и честитим намјерама била од користи и од дике себи, својој отаџбини и своме народу“.⁶

Прва генерација српске женске школе имала је 27 ученица, којима је, и по жељи задужбинара, предаван „вјеронаук православни и књижевна настава у српском језику писменима ћирилским“.⁷ Прва учитељица ове школе Софија Пупић одржала је први час 8. новембра 1879. године.

⁶ Perović, *Srpska zakladna ženska škola „Božo Bošković“ u Dubrovniku.*

⁷ Perović, *Srpska zakladna ženska škola „Božo Bošković“ u Dubrovniku.*

Током 1880. изабран је и први школски одбор, којим је председавао, по жељи задужбинара, епископ Герасим Петрановић.⁸

Бригу о женској школи су и надаље водили Бошковићи, најпре сам Нико, који је настојао да и даљим донацијама, као и ангажовањем учитеља, обезбеди њен несметани рад. После Софије Пупић, учитељица у овој школи је била Анка Мирковић (1885, 1887–1892), затим Зорка Томановић (1886–1887), Миле Јелић (1892–1898), Марица Мариновић (1898–1900), Марица Бошковић (1900–1905) и Катица Суботић (1905–1908). Олга Поповић предавала је у српској дубровачкој женској школи до марта 1913. године.

ЗАДРУГА СРПКИЊА ДУБРОВКИЊА

О будућности дубровачког женског подмлатка бринула је, поред школе, и Задруга Српкиња Дубровкиња, коју је водила Теодора Бошковић.

Задруга Српкиња Дубровкиња основана је на седници одбора покретача 6. јула 1887, док је њен рад одобрен одлуком надлежних власти 12. септембра исте године. Те исте године, штампана су *Правила добродјелне Задруге Српкиња Дубровкиња*, састављена, како стоји на крају текста, „У Дубровнику на Видовдан 1887“, у сопственом издању. Прва управа Задруге, у коју су ушле Теодора Бошковић, као председница, Марија Бабић, као потпредседница, Милева Бравачић, као благајница, Ана Ђуковић и Анка Мирковић, као прегледачице рачуна, и Никола Бабић као записничар (перовођа), изабрана је 5. новембра исте године.⁹

Задруга је основана са начелним циљем да „се стара... да унаприједи подмладак српски, нарочито женску страну, просвјетно и морално доброчинством и својским настојавањем око тога“ (*Pravila* 1887, 3), као и да „унапређује женску страну српску у просвјетном и друштвеном животу, искорјењујући мане и зле и застареле обичаје, подстичући и унапређујући разуман и моралан живот – на поштењу, заради и заштеди“ (*Pravila* 1887, 3), уз коначно одређење – да се и један и други наум остварују „с мјером и посљетком родољубним и домољубним“ (*Pravila* 1887, 3). У даљем тексту, конкретизовани су ови циљеви, тако да се наводи да ће Задруга помагати школској деци, и мушкој и женској, „одијелом, књигом и осталим“, а онима који због сиромаштва не могу ићи у школу – настојаће да то омогући. Што се

⁸ Више о овоме видети у: Perović, *Srpska zakladna ženska škola „Božo Bošković“ u Dubrovniku*.

⁹ Више о овоме видети у: Perović, *Zadruga Srpkinja Dubrovkinja*.

тиче женске деце, која успешно заврше основну школу, Задруга намерава да им обезбеди даље школовање на српској вишој женској школи или на препарандији. Такође нису занемарене ни традиционалне женске вештине – па ће се радити, како је стајало у *Правилима*, и на поукама у женском ручном раду, „у кућарству, вртларству и свиларству“, док би даровитије ученице биле даље упућиване у веће радионице израде рубља, накита и прибора. Ти послови, као и друге техничке струке, у којима би се ученице усавршавале – као што су „телеграфија, фотографија, поштарство“, обезбедиле би „частан и поштен живот и ужитак сиромашким женскињама“ (*Pravila* 1887, 4).

Овако озбиљан план рада могао се остварити уз значајна финансијска улагања које је обезбеђивала својим ауторитетом председница Задруге Теодора Бошковић. После смрти мужа, Теодора је наставила свој добротворни и, уопште, друштвени рад, тако да је била „високо цијењена од свих становника Дубровника, како пише њен биограф Ј. Перовић, без разлике... Одгој и достојанство старих Дубровкиња, не само пучанка, но и владика, од првих аристократских породица, у њој су били оличени, јер, заиста, ниједној од њих не би уступила у људкости, образованости и финим манирима“.¹⁰

Први који су приложили у фонд Задруге Српкиња Дубровкиња били су не само угледни Дубровчани, него и блиски пријатељи и рођаци Теодоре Бошковић, са којима је она већ сарађивала у својим ранијим настојањима. Међу њима су биле Милева Константиновић, Марија Опујић, Ристо Шкуљевић, Тодо Аничич, Нико Бошковић, Ђорђе Грковић, Ђорђе Ковачевић, а њима су се следећих година придружили и Ђорђе Николајевић као и епископ Герасим Петрановић.

Задруга Српкиња Дубровкиња свој рад је заснивала на објављеним правилима, а, како би одржала и увећала своје добротворне фондове, сем редовних прилога „задругарица“ и пријатеља Задруге, као и прихода завештаних задужбина, организовала је и забаве и изложбе, као и јавна предавања и читања, села, беседе... О забавама Задруге, које су увек биле посећене од угледних гостију, извештавала је дубровачка штампа, па се може закључити да су биле богатог али и поучног садржаја. Тако је „Дубровник“ известио током 1892. да „Добротворна Задруга Српкиња Дубровкиња“ приређује беседу у корист своје благајне у дворани Српског певачког друштва „Слога“, уз учешће певача тог друштва али и Градске музике, под управом Г. Мајера. У вести је

¹⁰ Perović, *Biografija Theodore Bošković*.

назначено да се улаз за једну особу наплаћује једну фиорину, а за породицу – две, док се добровољни прилози примају „са захвалношћу“. „Дубровник“ није пропустио да речима похвале пропрати ову забаву, нагласивши да су „доприноси били прилично обилати“, док је забава „потрајала до касно доба ноћи, весело и на опће задовољство“ (Arsić 2011, 32–41). У истим новинама, често је представљан и програм забаве, како је било 1894, када је наглашено да је публика могла да прати „декламације, игре, дечје представе, певање и свирање“, док је највише пажње изазвало сремско коло у извођењу школске омладине. Комедију *Три оца најеганџији* представљали су већ познати аматери – Л. Сухор, И. Нардели, С. Кнежевић, А. Пасарић и Ђ. Бабић, као и глумице Даница Бабић и Милка Врчевић. Забава је завршена балом, који је потрајао, како је прецизно наведено „до три уре по поноћи“. Међутим, није се губио из вида основни циљ забаве – овом приликом прикупљено је готово 300 фиорина, како је саопштено (Arsić 2011, 32–41).

Задруга је на исти начин, јавно, путем новинских вести, после својих седница, извештавала и о стању својих фондова, као што је то строго и редовно вођено и у њеним књигама. Ту, исто тако, налазимо и податке о улагањима, односно конкретним добровољним прилозима (Perović, *Zadruga Srpkinja Dubrovkinja*). Перовић, имајући у виду вишегодишњи рад Задруге, закључује да је она: „свој скромни приход дјелила на више страна, за одијело и обућу сиромашној српској дјечи, за милостање потребнима, у просвјетне сврхе, а доцније и за припомоћ издржавања школе ручног рада, спојене са фондацио-налном женском школом Божа Бошковића, те за изучавање ноталног пјевања ученика основних српских школа што је било преузело на се друштво 'Слога'“.¹¹

Задруга је, према њеном финансијском стању, све више напредовала, све до половине друге деценије 20. века. Тада је, 1916. године, у јеку ратних дешавања, Задруга Српкиња Дубровкиња била распуштена, а њена имовина заплењена од аустријске управе (Živanović 1962, 128–129).

Током рата 1914–1918. године било је врло тешко стање за српску школу, али је она и даље радила. Међутим, после рата, српска школа се више није могла самостално издржавати пошто су њени фондо-

¹¹ Perović, *Zadruga Srpkinja Dubrovkinja*.

ви, после пада аустријске валуте, били недовољни. Стога је одлука-ма Министарства просвете од 13. јануара и 23. априла 1920. године наложено да се „српска закладна мушка школа прогласи земаљском школом, а учитељ те школе од 1. децембра 1919. уврсти у државне чиновнике, те да и та школа потпада под постојеће прописе за јавне школе“ (Perović 1930, 460–461).

Исто је одлучено и за женску закладну школу „Божо Бошковић“.

Православне српске девојчице су у Дубровнику у периоду 1831–1914. имале могућности да се образују исто колико и њихови вршњаци, што је био, најпре, резултат мудрог ангажовања првог учитеља Ђорђа Николајевића од стране успешне српске православне црквене општине. Личним залагањем Ђ. Николајевића, српска школа у Дубровнику је легализована, тако да су и девојчице успешно наставиле своје основно образовање. Исто тако је промишљено реаговано и на могућност оснивања самосталне женске школе, према задужбини Божо Бошковића, као што је оснивањем Задруге Српкиња Дубровкиња настављена брига о даљем образовању и контролисаном укључивању у даљи пословни живот младих Дубровкиња.

Извори

- Perović, Jovica. *Biografija Teodore Bošković*, rkp, Arhiv SPC u Dubrovniku.
Perović, Jovica. *Zadruga Srpkinja Dubrovkinja*, rkp, Arhiv SPC u Dubrovniku.
Perović, Jovica. *Srpska zakladna ženska škola „Božo Bošković“ u Dubrovniku*, rkp, Arhiv SPC u Dubrovniku.
Tutorstvo SPC u Dubrovniku, Parohijalni spisi, rkp, Arhiv SPC u Dubrovniku.

Литература

- Adamović, Vicko. 1892. *Grada za istoriju dubrovačke pedagogije* II. Zagreb: Naklada Hrvatskog pedagogijsko-književnoga zbora.
Arsić, Irena. 2004. „Ђорђе Николајевић и Дубровник“. У *О Дубровнику и о Дубровчанима*, прир. Irena Arsić, 5–22. Ниш – Београд: Центар за црквене студије – Ars libri.
Arsić, Irena. 2005. *Dubrovački stampari i izdavači XIX veka*. Београд – Банја Лука: Ars libri – Besjeda.
Arsić, Irena. 2007. *Srpska pravoslavna crkva u Dubrovniku do početka 20. veka*.

- Dubrovnik – Trebinje – Beograd: Srpska pravoslavna crkvena opština – Episkopija zahumsko-hercegovačka i primorska – Ars libri.
- Arsić, Irena. 2011. „Znamenita Dubrovkinja Teodora Bošković“. *Srpsko-dalmatinski magazin* 6: 32–41.
- Arsić, Irena. 2012a. „Srpske škole u Dubrovniku“. U *Kultura Srba u Dubrovniku 1790–2010. Iz riznice Srpske pravoslavne crkve Svetog Blagoveštenja*, prir. Goran Spaić & Jelica Reljić & Miodrag Perišić, 350–361. Beograd – Dubrovnik: Arhiv Srbije – Srpska pravoslavna crkvena opština u Dubrovniku.
- Arsić, Irena. 2012b. „Jovan L. Perović – najznačajniji istraživač Arhiva SPC u Dubrovniku“. *Crkvene studije* 9: 315–323.
- Arsić, Irena. 2019. „Motiv Racinove Lenke u dubrovačkoj književnosti“. U *XLV međunarodna naučna konferencija na LI letna škola na Međunarodniot seminar za makedonski jezik, literatura i kultura*, za izdavačot: Nikola Jankulovski, 207–214. Skopje: Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“.
- Viden, Ivan. 2012. „Tošović (Lainović – Tošović)“. U *Kultura Srba u Dubrovniku 1790–2010. Iz riznice Srpske pravoslavne crkve Svetog Blagoveštenja*, prir. Goran Spaić, Jelica Reljić & Miodrag Perišić, 247–249. Beograd – Dubrovnik: Arhiv Srbije – Srpska pravoslavna crkvena opština u Dubrovniku.
- Živanović, Milan Ž. 1962. *Dubrovnik u borbi za ujedinjenje, 1908–1918*. Beograd: Istorijski institut.
- Nikolajević, Đorđe. 1849. „Rodoljubivim čitateljima Dalmatinskog magazina“. *Srpsko-dalmatinski magazin*: 3–4.
- Nikolajević, Đorđe. 1880. *Životopis i dobročinstva Boža Boškovića*. Zadar: Narodni list.
- Nikolajević, Đorđe. 2004. *O Dubrovniku i o Dubrovčanima*. Prir. Irena Arsić. Niš – Beograd: Centar za crkvene studije – Ars libri.
- Perović, Jovica. 1930. „Srpska škola u Dubrovniku i njezini nastavnici“. *Učitelji u školi i u narodu* 1: 271–273.
- Pravila dobrotvorne Zadruga Srpkinja Dubrovkinja*. 1887. Dubrovnik: Dobrotvorna Zadruga Srpkinja Dubrovkinja.
- Ruvarac, Dimitrije. 1931. „Zahtevanje dubrovako-dalmatinskih Srba 1848“. *Rešetarov zbornik iz dubrovačke prošlosti*: 195.
- Stojan, Slavica. 2003. *Vjerenice i nevjernice. Žene u svakodnevicu Dubrovnika*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti.

Примљено / Received: 18. 04. 2022.

Прихваћено / Accepted: 17. 11. 2022.